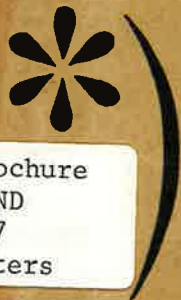

Peters / Klankleer van het Jordaan's . n enkele woorden. medegedeeld door L. W. Visser HND c7

Brochure
4 ND
c 7
Peters

a.u.b. doc

V O C A L E N

A. Gedekte klinkers.

- §1. a : 1. gepalataliseerd voor n, t, d, s.
2. geringe palatalisatie voor r + consonant + svarabhakti-voe.
3. o in brocht, docht.
4. e in ik sel.
5. eenigszins gerekt en dof-velaar voor n + dentaal.
- §2. e : 1. gepalataliseerd voor n, t, d, s.
2. geringe palatalisatie voor r + cons. + svar.-voe.
- §3. o en ó :
1. gepalataliseerd voor n, t, d, s.
2. o in:
ó in: zie §27 en §28
- §4. i : 1. gepalataliseerd voor n, t, d, s.
2. labialisatie in: sunterklaos, zulver.
- §5. u : 1. o soms in: bokke (bukken).
2. als in het A.B.

B. Ongedekte klinkers.

- §6. aa : 1. korte a in praet. pl. van de sterke w.w. der 4de en 5de kl.
2. Overal elders ao.
- §7. ee : 1. eeⁱ, minder diphthongisch voor r.
2. labialisatie in: beusen, teuge, veul, speule.
3. ie in: hoe hiet-ie.
- §8. oo : 1. oo^u, minder diphthongisch voor r.
2. umlaut in: geut.
- §9. eu : 1. Als in het A.B. Een enkele keer meer euⁱ.
- §10. uu : 1. Als in het A.B.
- §11. ie : 1. overlang in: riem, misskien, verdienen.
2. als in het A.B.
- §12. ee : 1. overlang in: skoen, doen, bedoele.
2. als in het A.B.

C. Tweeklanken.

- §13. ei(ij) : 1. de; bijna aa in: maan, faaf, waaf.
2. diphthong in: haei, saei, fraei (hij, zij vrij).
- §14. ui : 1. oo
2. diphthong in: lœi, spœi (lui, Spui).
- §15. ou(au) : 1. auw.
- D. De zgn. schwa (ə) §14 werd soms stemhebbend, b.v. in uitroep: moeder.

CONSONANTEN.

§17. Scherpe ploffers.

p, t, k, : als in het A.B.
t : assimileert aan volgende s.

§18. Zachte ploffers.

b, d : als in het A.B.
d : assimileert aan volgende s.

§19. Scherpe glijders.

f : als in het A.B.
ch : als in het A.B.
s : eenigszins gemouilleerd.

§20. Zachte glijders.

v : in anlaut verscherpt tot f.
z : in anlaut verscherpt tot s.
g : in anlaut verscherpt tot ch.

§21. Nasalen.

m, ng : als in het A.B.
ŋ : verdween voor s (dentaal + s) met nasaleering van de voorafgaande vocaal.

§22. Liquida.

r : als in het A.B.
l : bij sommigen palataal

§23. h : als in het A.B.

§24. De consonantverbinding sch in an- en inlaut verschijnt als sk.

HALF - VOCALEN.

§25. De j : als in het A.B.

§26. De w voor r wordt meestal verscherpt tot f.

DIALECTEN AMSTERDAM

Voor mij interessante punten.

1. Is de verscherping van de aanvangs-v en -s tot resp. f en s algemeen, d.w.z. strekt ze zich uit tot alle woorden, die met zoe'n consonant beginnen? Is deze verscherping in alle deelen van Amsterdam even intens en even uitgebreid?

2. Hoe staat het met het uitvallen van een t en een n vóór een anderen consonant aan het slot van woorden, waarop weinig of geen nadruk valt, bv. "dat" en "van"? Is de t of n nog in volle glorie aanwezig, wordt ze nauwelijks gehoord, of is ze geheel uitgevallen of geassimileerd aan den volgende consonant?

3. Variaties der uitspraak van de ij : ei - ij - ai - ^âaa - ^ââ.
Voor alle ij's dezelfde? Voor alle deelen van Amsterdam dan dezelfde?

4. Variaties der uitspraak van de ee : ee - ei - ai.
Zelfde vraag als sub 3.

Phonetische teekens.

- æ monophthong; klank tusschen de aa en de e, maar het meest naar den kant van de aa.
- ao monophthong; tusschen a en o, maar weer meer naar de a-kant, vooral in het zuidelijk deel van de Jordaan.
- öö monophthong; de klank waarmee de ui begint, aanhouden. Ongeveer gelijk aan de eu in het Fransche "fleur".
- eeⁱ diphthong, tusschen ee en ei.
- oo^u diphthong, tusschen oo en ou.
- a^{au} (w) diphthong, bij sommigen bijna triphthong, met sterk a-element, soms met w.
- ai, eⁱ, oⁱ gepalataliseerde a, e en o.

Overlange klinker wordt aangegeven met een liggend streepje erboven.

Nasaleering van den klinker voor volgende n wordt aangeduid door de n rechts boven aan den klinker te plaatsen. De n-klank zelf verdwijnt daarbij bijna heelemaal.

Voor het overige zijn zooveel mogelijk de teekens van de gewone schrijftaal gebruikt. Voor gedekte a staat a, voor ongedekte aa; idem met o/co, e/ee, i/ie en u/uu.

De mouilleering der s en de palataliseering der aanvangs-l worden niet met een apart teeken weergegeven.

Inleiding.

Het Jordanssch wordt genoemd als een van de negentien dialecten, waarin, volgens Jan ter Gouw 1) het Amsterdamsch in de eerste helft van de negentiende eeuw nog te verdeelen was. Wat er van die indeeling waar moge zijn, - Ter Gouw laat jammer genoeg na eenige kenmerkende dialectverschillen op te noemen - , feit is, dat het Jordanssch, ondanks de nivelleerende invloeden der groote stad, nog altijd een uitgesproken dialect is, dat wel veel overeenkomst vertoont met de lagere volkstaal van de andere stadsdeelen, maar niettemin een eigen karakter behouden en het dialect beter bewaard heeft, doordat de Jordaan, met haar bijzondere, eenigszins geïsoleerde ligging en haar weinig gemengde bevolking, steeds een gesloten eenheid bleef tegenover andere deelen van Amsterdam.

De Jordaan strekt zich uit tusschen Prinsengracht en Lijnbaansgracht en van Brouwersgracht tot Leidsche gracht 2). Ze werd gebouwd tusschen 1615 en 1640 toen de snelle bevolkingstoename van Amsterdam uitlegging der muren noodig maakte. Bezitters van gronden binnen en buiten den voorgenomen uitleg - het ontwerp daarvoor was van Hendrick de Keyser - lieten den vestingwal nu zoóver naar buiten maken, dat hun eigendom heelemaal binnen de stad viel. Vandaar de eigenaardige vorm van de Jordaan vergeleken met de bebouwing binnen de oude grachtenbundels. Oorspronkelijk geheel weiland werden de slooten daarvan tot grachten verbreed en rechthoekig daarop dwarsstraten aangelegd. De richting der grachten en dwarsstraten is dan ook heel anders dan die van het oudere stadsdeel 3).

De bevolking van de Jordaan is zeer homogeen en bestaat hoofdzakelijk uit arbeidersgezinnen. Waarmate er meer Jordaners uit de slechte woningen wegtrekken naar de nieuwere arbeiderswijken van plan West verdwijnen de kleine neringdoenden en ambachtslui meer en meer en wordt de Jordaanbuurt van woongebied meer tot bedrijfsgebied van de stad 4). Voor het overige hebben de Jordaners slechts weinig verbinding met de andere bevolkingsgroepen van Amsterdam gehad. De Jordaners leefden hun eigen leven, zo goed of zo kwaad als de omstandigheden het toelieten. Er ontstond iets eighens en afzonderlijks in deze buurten. In kleding, verraken en feesten, in opvattingen over godsdienst, moraal en onderling hulphetoon. 5). De boeken van Querido - wellicht wat eenzijdig en zeker overdreven - illustreeren dit voldoende. De Jordaner zelf is zich van dat eigene ook terdege bewust en kan ook moeilijk inmenging van vreemden, vooral van alles wat "gezag" kan heeten, verdragen. In zijn verdediging van buurtgenooten tegen het optreden van het "gezag" komt zijn sterke gemeenschapszin vooral tot uiting.

Met de voorgenomen en ten deele reeds ten uitvoer gelegde saneering van de Jordaan verdwijnt veel van wat tot nu toe als typisch kon gelden en de uit andere wijken gekomen arbeiders, die de nieuwe, beter ingerichte huizen betrekken, doen veel afbreuk aan het eigene van het dialect. Met hoeveel zorg onze proefpersonen ook gekozen waren - er werd voortdurend op gelet of de heele familie in de Jordaan geboren en getogen was - toch bleek er dikwijls een onvastheid in uitspraak te bestaan, die duidelijk aantoonde hoeveel van het eigene ook hier aan het afsterven is. Vooral de jongere kinderen spraken al veel meer "beschaafd" en ook meenden wij dat in het algemeen voor het zuidelijk deel van de Jordaan te constateeren.

Om de verschillen met de oudere Amsterdamsche volkstaal van andere wijken na te gaan, maar vooral om te zien wat er van het Amsterdamsche dialect uit de vorige eeuw nog levend is, brachten we negentiende-eeuwsch dialectmateriaal ter vergelijking met het hedendaagsche Jordanssch bij.

1) Jan ter Gouw: Zijn indeeling overgenomen door Winkler, Dialection III.

2) Volgens Ter Gouw-Winkler werd het Jordanssch maar gesproken van Passeerdersgracht tot Lindengracht.

3) A. A. Kok, De historische schoonheid van Amsterdam, 58-60.

4) H. Dijkhuis, Vijftig dagen in een Jordans kosthuis, 12.

5) Dijkhuis, 12.

Daaruit bleek ons, dat we veel van wat b.v. de enquête van W. van Lennep en Alberdingk Thijm over de Amsterdamsche volkstaal (1877) 6) aan het licht bracht; van wat er aan opmerkelijks te vinden is in Jacob van Lenneps Samenspraak tusschen Haarlemmerdijkers en Kattenburgers (1845) 7) en in de drie lezingen van den Verloren Zoon, resp. in het Kalverstraatsch, in de taal van ambachtslieden en winkeliers van de "Weesener Biercay" en in de taal der doftige standen van Heeren- en Keizersgracht (1825) 8) nog in het tegenwoordige Jordaansch terugvinden. Ook vergeleken we de uitkomsten van ons onderzoek voortdurend met het dialect dat Querido en de geboren Jorðaner Smis (Het Spionnetje, 19; De smederij bij den Westertoren, 1942) bezigen. Om hun boeken leesbaar te houden konden zij natuurlijk geen phonetisch-juiste weergave der klanken geven. Het dialect, dat zij schrijven is bovendien dat van dertig of veertig jaar geleden. Vergeleken met onze resultaten valt er dan het volgende op aan te merken:

Terwijl ons duidelijk gebleken is, dat de ei (ij)-klank slechts in enkele gevallen tot een bijna volledige aa wordt, maar doorgaans tusschen de aa en de (gedekte) e in ligt, wordt elke ei (ij) (behalve in auslaut) bij Smis en Querido weergegeven met aa (Querido: aà) 9). Zoo worden alle ee's tot ei terwijl wij overal slechts een ee met een, soms weliswaar sterke, i-naslag hoorden. De oo werd overal au, weer veel te gepro-
nonceerd; hij klinkt als oo met u-naslag.

Verder heeft Smis geen apart teeken voor de ui, die ongeveer klinkt als de eu van het Fransche "fleur"; Querido geeft dezen klank weer met uy en bedoelt daarmee een anderen klank dan de gewone beschaafde ui, die hij buiten de directe reede gebruikt.

De algemeen beschaafde ou (au)-klank wordt bijna een triphthong met een overheerschend a-element aan het begin, maar Querido en Smis hebben er geen aparte aanduiding voor. Beiden schrijven zelfs de woorden: "(ik) zou zoo (gek niet zijn)" als: "(Ik) sou sau (gek niet weise)". Zij draaien de zaak dus zelfs om.

Ter algemeene karakterisèering van het Jordaansch kunnen we zeggen, dat het in de volgende punten afwijkt van het Algemeen Beschaafd:

1. De monophthongen ee en oo verschijnen als diphthongen eei en oo^u.
2. De tweeklanken ei en ui worden gemonophthongeerd tot ée en öö.
3. De tweeklank ou (au) wordt bijna een drieklank a^{au}(w).
4. De gedekte klinkers a, e en o ondergaan vooral voor dentale consonanten eenige palatalisatie (a wordt bijna e; e wordt bijna i).
5. Aa wordt overal ao.
6. Anlautende v, z en g worden verscherpt tot f, s en ch.
7. De sch (in anlaut en in inlaut) verschijnt nog bijna steeds als sk.

-o-o-o-o-o-o-o-

6) Onze Volkstaal II, p. 121-136.

7) In de Overijselsche Almanak van 1845; overgenomen in Van Ginneken Handboek I², p. 43.

8) Handboek I², p. 49.

9) G. G. Kloeke: De Amsterdamsche volkstaal voorheen en thans. (Ak. 77, A, 1). p. 4: "Geheel evenwijdig daarmee is de ontwikkeling van de uitspraak van de ij in woorden als aas (ijs), kaake (kijken), faan (fijn), welke door Querido terecht als a-klank wordt opgevat." De a is wel het overheerschend element van den klank.

I. KORTE VOCALEN.

Wgm. ä
-----

a) in gesloten lettergreep.

§1. Vóór n, t, d, s ondergaat de wgm. ä in het Jordaanisch sterke palatalisatie. De klank zweeft tusschen a en e. Vergelijk de enquête van Lennep-Thijm hieronder.

kan (ohd. kanna)	:	ka ⁱ n
man (ohd. man)	:	ma ⁱ n
pan (ohd. pfanna)	:	pa ⁱ n
van (onfr. fan)	:	fa ⁱ n
aan (onfr. an)	:	ai ⁿ
dan (ohd. danne)	:	da ⁱ n
Jan (lat. Johannes)	:	Ja ⁱ n

gat (os. gat)	:	cha ⁱ t
kat (ohd. kazza)	:	ka ⁱ t
lat (ohd. latta)	:	la ⁱ t
mat (ohd. mattu)	:	ma ⁱ t
nat (ohd. naz)	:	na ⁱ t
vatten (ohd. vazzôn)	:	fa ⁱ tte
wrat (mnd. wratte)	:	fra ⁱ t
zet (os. sad)	:	sa ⁱ t
blad (ohd. blat)	:	ble ⁱ t
glad (ohd. glat(t))	:	chla ⁱ t
stad (ohd. stat)	:	sta ⁱ t
rad (os. rath)	:	ra ⁱ t

as (ohd. ahsa)	:	ai ^s
asch (ohd. asca)	:	ai ^s
glas (ohd. glas)	:	chla ⁱ s
mast (ohd. mast)	:	ma ⁱ st
vast (os. fast)	:	fa ⁱ st
wassen (os. wahsan)	:	wa ⁱ sse

Opmerking.

Queride heeft: wèt (wat), fèn (van), dèt (dat), chohèt (gehad);
maar: an (aan).

Smis heeft: dèn (dan), fèn (van), Jèn (Jan); maar: wat, pas, an, dat.

Enquête Van Lennep-Thijm: (Onze Volkstaal II, 125) "..... de gesloten a, die vooral vóór de n kort wordt afgebeten: mann, Jann, of menn, Jenn. Daarin hoort men den klank der a, met een korten bijklank als van de geklemde i in pit, zonder merkbare verlenging: main, Jain."

Daarbij noot 1) pag. 125: "Naar het mij voorkomt, hoort men de bedoelde afgebeten klank der a niet voor n alleen, maar ook in het volgende:

"De heere vann de statt

"Die hebbe altijd watt

"Ze hebbe uitgefonde

"Belasting op de honde enz." 1)

Van Lenneps samenspraak tusschen Haarlemmerdijkers en Kattenburgers heeft: wat, gehad, van, dat, dan, an.

De gelijkenis van den Verloren Zoon van Ter Gouw-Thijm:

was, man, had, van, wat.

1) Aangehaald bij Kloeke: De Amsterdamsche Volkstaal voorheen en thans, p. 4.

§2. Wgm. $\checkmark$ voor r +dentaal wordt ao. (het meest naar den kant van de a, vooral bij de jongeren en in het zuidelijk deel van de Jordaan.)

baard (ohd. bart) : baort
kaart (fr. carte) : kaort
aard - (os. ard) : aord (appele)
vaart (ohd. fart) : faort

Uitzondering. Waar het nl. een $\checkmark$ heeft (hard, spartelen), heeft ook het Jordaanisch de a.

Opmerking.

Querido: oa, b.v. oarepel (aardappel).

Smis: oa, b.v. oardighaad (aardigheid).

Van Lennep-Thijm: pag. 126. "De meesten verklaarden geen onderscheid te bemerken tusschen de a voor r en voor andere letters. Enkelen verklaarden dat de a voor r minder open, anderen dat hij iets langer klonk." Daarbij p. 125: "Zeer velen spreken in staal, naam, kaas en kwaad de a gemengd uit, dus als ao, of als twee deelen a verbonden met één deel o." Baard moet dus geklonken hebben baort. Verder pag. 126: "Eenigen oordeelden, dat de a in kaart zuiver, of althans zuiverder werd uitgesproken, dan voor andere meeklinders; doch ook een enkele meende het tegendeel."

Samenspraak: geen voorbeelden van aa voor r +dentaal, maar de aa verschijnt nergens als ao.

Verloren Zoon: Alleen 2) heeft ao. Maar er zijn geen voorbeelden van wgm. a voor r +dentaal. Ao verschijnt in waard (adj.: ohd. werd, got. wair[s]).

§3. Wgm. $\checkmark$ ai voor d of t wordt a^{au}w. Met sterk a-element.

koud (ohd. kalt) : ke^{au}wt
oud (ohd. alt) : a^{au}wt
zout (ohd. salz) : sa^{au}wt
houden (os. haldan): ha^{au}we

Opmerking.

Querido: nl. ou blijft overal ou.

Smis: idem.

Van Lennep-Thijm: (pag. 126, 127) "De meesten verklaarden in de uitspraak van ou en oulgeen onderscheid waar te nemen. Enkelen hoorden altijd au: gaud, aud; anderen altijd ou etc." "In touwtje klinkt de ou lang: t^{au}wtje."

Samenspraak: ou, b.v. gehoue, ouwe, kou.

Verloren Zoon: ou, b.v. ou(d)ste, wof.

§4. Wgm. $\checkmark$ a voor oerspronkelijk nasaal:

bracht (ohd. brāhta uit *branhta): (als nl.) bracht
zacht (ohd. samft) : (" ") zacht
dacht (ohd. dāhta uit *danhta) : (dacht en docht.

N.B. gebracht is soms: gebronge. *ook wel geprofaniseerd om.*

Opmerking.

Querido:

Smis: docht, gebrocht.

Van Lennep-Thijm: "Verreweg de meesten hoorden .... brocht, docht ..." "In de Jodenhoek hoort men meestal hy, broch en hy doch."

Samenspraak: docht en dacht; gebracht (Kattenb.).

Verloren Zoon: 1) geen gegevens. 2) docht. 3) dacht.

§5. Wgm. $\check{a}$ voor r + svarabhakti-vocaal + consonant onderging wel eenige palatalisatie, maar lang niet zoo sterk als voor n, t, d, s. Overigens is de vocaal die van het A.B.

arm (ohd. arm)	:	arrem
warm (ohd. warm)	:	warrem
sterk (ohd. stare)	:	sterrek
scherp (ohd. scarp)	:	skerrep

Uitzonderingen:

merg (os. marg)	:	murreg
verf (ohd. far(a) wa)	:	vurref en verref.

Opmerking.

Querido:

Smis: arrem en arrim, verref.

Van Lennep-Thijm: murg.

Samenspraak: (Kattenb.) murgpijpen.

Verloren Zoon: 1) arreme; 2) geen gegevens; 3) aarme.

§6. Wgm. $\check{a}$ voor n + dentaal wordt in het Jordaansch een eenigszins gerekte doffe velare a. (Een van onze proefpersonen, een jongen van 14 jaar, sprak duidelijk: hangt, langt, etc.)

hand (ohd. hant)	:	ha-nt
kant (mnd. kant)	:	ka-nt
rand (ohd. rant)	:	ra-nt
ander (ohd. andar)	:	a-nder
plant (lat. planta)	:	pla-nt
zand (ohd. sant)	:	sa-nt

Opmerking.1. Bij de verkleinwoorden wordt de klank weer gepalataliseerd.

Opmerking.2.

Querido : heeft: brènd (brand; os. brand); hènd (hand; ohd. hant); tète (tante; fr. tante).

Bij de anderen wordt geen onderscheid met het A.B. aangegeven.

§7. Voor het overige verschijnt de wgm. a als in het A.B.

Uitzondering.

ik zal (ohd. sal; got. skal): ik sel.

Opmerking I

Van Lennep-Thijm : zalle, zelle.

Opmerking II

Querido heeft nog sterke palatalisatie in andere dan onder §1 genoemde gevallen. B.v. lèng (lang; ohd. lang); medèm (fr. madame).

b) in open of oorspronkelijk open lettergreep.

§8. Wgm. $\check{a}$ in open of oorspronkelijk open lettergreep werd overal ao (zie §2).

draven (mhd. draben)	:	draove
graven (ohd. graban)	:	chraove
halen (ofri. halia)	:	haole
haas (ohd. haso)	:	haos
haan (ohd. hano)	:	haon
maken (ofri. makia)	:	macke
vaader (ohd. fatar)	:	faoder
zaak (os. saka)	:	sack
hamer (ohd. hamar)	:	haomer
kaal (ohd. chale)	:	kaol
haagel (ohd. naga)	:	naogel
laat (ohd. lato)	:	laot

8
Uitzondering. Waar a voor g + vocaal in het nl. ei werd, verscheen Jordaansche ae.B.V. meid (ohd. magad): maet (Zie § 13)

Opmerking.

Querido: overal oa.

Smis: overal oa.

Van Lennep-Thijm: zie onder § 2.

Samenspraak: overal aa. Zie § 37.

Verloren Zoon: 1) aa. 2) ao. 3) ae ("Zandvoortsche ae", zie noot 4 pag. 49 Handb. I 2).

Wgm. ǒ (uit a voor i of j)

a) in gesloten lettergreep.

§ 9. Voor n, t, d, s ondergaat de wgm. ǒ palatalisatie. De klank zweeft tusschen e en i.

(ik) ken	(got. kannjan)	:	kein
(subst.) net	(ohd. nezzi; got. nati)	:	neit
zetten	(got. satjan)	:	sette
bed	(ohd. betti; got. baði)	:	beit
best	(ohd. bezzist; got. batists)	:	beist

Opmerking.

Querido: net, ingeset.

Smis: beste, net.

Van Lennep-Thijm "Wat hierboven omtrent de afgebeten uitspraak van de gesloten a is opgemerkt, is ook toepasselijk op de gesloten o, e, en i, vooral wanneer deze gevolgd worden door n. Ton klinkt in den mond van een volbloed Amsterdammer als toinn, pen wordt uitgesproken als peinn, spin als spinn met een klank, die eenigszins zweemt naar de opene ie."

Samenspraak: net

Verloren Zoon: beste, gemeste (bij ohd. adj. mast, vet).

§ 10. Voor r + consonant (geen dentaal) treedt wel eenige palatalisatie op en meestal volgt een svarabhakti-vocaal, B.v.:

varken	(ohd. far(a)h, lat. porcus)	:	farreke.
ergens	(ohd. wergin)	:	erreges of erges
ergeren	(ohd. argirōn)	:	ergere.

Opmerking.

Bij Querido, Smis, Van Lennep-Thijm en in de Samenspraak is er geen verschil in klinker met het A.B. Meestal wel svarabhakti-vocaal.

Verloren Zoon 3) heeft vaerkes.

§ 11. Labialisatie heeft:

sint	(mhd. sente; lat. sanctus)	:	sunt(-erklac)
------	----------------------------	---	---------------

§ 12. Voor het overige als in het algem. Nederlandsch.

Opmerking. "mensch" (got. mannisk) is bij

Querido en Smis: mins.

Van Lennep-Thijm: geen gegevens.

Samenspraak: mense

Verloren Zoon: geen gegevens.

b) in open of oorspronkelijk open lettergreep.

§13. Wgm. ^ve in open lettergreep verschijnt in het Jordaansch als eei. (tusschen monophthong ee en diphthong ei).

beter (got. batiza)	:	bee ⁱ ter
ezel (got. asilus)	:	ee ⁱ sel
ketel (got. katils)	:	kee ⁱ tel
lepel (ohd. leffil)	:	lee ⁱ pel

N.B. 1) Wgm. e voor gi werd meestal eeⁱ in de verba zeggen en leggen, praeteritum, in afwijking van het algemeen besch. ei. Maar soms ook verschijnt de aan A.B. ei beantwoordende klank éei.

hij lei (got. lagida) : leeⁱ of láei
hij zei (got. sagida) : seeⁱ of sáei
Overigens werd germ. agi/egi Jordaansch tot ée, b.v.
dweil (got. *dwagila) : dwéel.

2) Waar A.B. aa verschijnt, b.v. in nagel (ohd. nagal) heeft het Jordaansch een ae, naegel.

Opmerking.

Querido en Smis hebben ei.

Van Lennep-Thijm: (p. 131) Men zegt veil of feil voor dweil.

Zie verder onder §20.

Samenspraak; beter, zei.

Verloren Zoon: beter, zei; 2) ook: zeej.

§14. Voor r klinkt de ee bij sommigen als eeⁱ, bij anderen als in het A.B. In een lied waarin het woord "potverteren" voorkwam, klonk de lang-aangehouden ee duidelijk als eei.

veer (on. ferja): feer of fee^r
tering (bij teren, os. terian): teering of tee^ring.

Opmerking.

Querido en Smis steeds ei

Van Lennep-Thijm: "In keeren (ohd. kêren!) klinkt de ee iets gereker onder invloed van de r."

Samenspraak en Verloren Zoon: geen gegevens.

§15. tegen (uit: te-jegen; onfr. gegin; ohd. gagan, gegin) is: teuge.

Opmerking.

Querido, Smis, Van Lennep-Thijm, Samenspraak: teuge(n) s)

Verloren Zoon: 1) en 2) teuge; 3) tege.

Wgm. e

a) in gesloten lettergreep.

§16. Voor n, t, d, s palatalisatie (als in §9).

nest	(ohd. nest)	: ne ¹ st
west	(ags. west)	: we ¹ st
zes	(ohd. sēhs)	: se ¹ s

Opmerking.

Bij Querido enz. is de vocaal die van het A.B. Van Lennepe-Thijm zie onder § 9.

§ 17. Voor r + dentaal: ao.

haard	(ohd. hārd)	: haort
waard	(ohd. wārd; got. wairps)	: waort
zwaard	(os. swērd)	: swaort
staart	(ags. steort)	: staort

- N.B. 1) Waar het A.B. a heeft (barsten-ohd. brestan; hart-got. hairto) heeft ook het Jordaansch a.
 2) Hersens (ohd. hirni voor *hirzni, voorgerm. stam kersn) wordt Jordaansch: herses en harses.

Opmerking.

Querido: stoart; harses en herses.

Smis: oa.

Van Lennepe-Thijm: staert, stoart of start; steert (bij hoogbejaarden) zweert ("hoort men nog soms van oude mensen", etc. pag. 126).

Samenspraak: Kattenb. merkwaardigs

Verloren Zoon: 1) waart 2) waort.

§ 18. Wgm. ē voor r + andere consonant onderging eenige palatalisatie en kreeg svarabhakti-vocaal na de r.

berg	(ohd. bērg)	: berreg
sterven	(ohd. stērbān)	: sterrefe
werk	(os. wērk)	: werrek
zwerfen	(os. swērbān)	: swerrefe

Opmerking.

Bij Querido enz. wel svarabhakti-vocaal, maar overigens als A.B.

§ 19. Voor het overige als in het A.B.

b) in open of oorspronkelijk open lettergreep.

(oorspr. idg. e of door a-umlaut uit idg. i ontstaan.)

§ 20. Wgm. ē in open of oorspr. open lettergreep is eei.

beker	(ohd. bēkhar)	: beeiker
eten	(got. itan)	: ee ¹ te
keel	(ohd. chēla)	: kee ¹ l
meten	(os. mētan)	: mee ¹ te
nemen	(got. niman)	: nee ¹ me

Opmerking.

Querido: ei, b.v. freite (ohd. frēzzan)

Smis: ei, b.v. keil

Van Lennepe-Thijm: "in nemen .... klinkt zij [de ee] niet als de Fransche é en feé maar met een trek naar i, iets als neime (nijme) ..."

Samenspraak: vreete

Verloren Zoon: geen gegevens, maar nergens ei.

§21. Voor r blijft meestal de ee; soms eeⁱ, heel duidelijk in het gezongen: mankeere, lang uitgehaald (fr. manquer).

kerel (ags. ceorl) : keerel
peer (lat. pirum) : peer
Wereld (ohd. wëralt) : weerelt
scheren (ohd. scëran) : skeere
smeer (ohd. smëro) : smeer

Opmerking.

Querido: altijd ei, b.v. peseirt (passert) fr. passer)

Smis: altijd ei, b.v. smeir, weireld

Van Lennep-Thijm: "Voor kerel [hoort men] meest kerel, zelden kaerel".

Samenspraak: keerel, smeere

Verloren Zoon: nergens ei.

§22. Labialisatie heeft plaats in:

bezem (ohd. bësam) : beusem (één keer: bessem)

Opmerking.

Van Lennep-Thijm: "Door velen werd gehoord: beusem".

Wgm. ǝ

a) in gesloten lettergreep.

§23. Ook de ǝ ondergaat, zij 't nauwelijks merkbare, palatalisatie, maar die valt niet zoo sterk op als bij de a en de e. We hebben er hier geen aparte aanduiding voor. Duidelijke palatalisatie in

kind ( ) : kiⁱnt
binnen (ags. binnan) : binnen
bidden (os. biddian) : bidden
mis (adv.; ohd. misse) : mis.

N.B. Met (ohd. miti) wordt meⁱt.

Opmerking.

Querido en Smis hebben mit

Van Lennep-Thijm: zie onder §9

Samenspraak: Haarlemmerd: mit; Kattenb. met.

Verloren Zoon : 1) met; 2) en 3) mit.

b) in open lettergreep.

§24. Wgm. ǝ in open lettergreep is Jordaansch eeⁱ.

beven (ohd. biben) : beeife
greep (ohd. grif) : greeip
snede (ohd. snit) : sneei

Opmerking.

Querido en Smis: ei.

Van Lennep-Thijm: geen gegevens.

Verloren Zoon: Nergens ei.

§ 25.: eu in:

spelen (ohd. spilōn) : speule
veel (os. filu) : feul

Opmerking.

Querido: speult

Smis: feul, neuge (os. nigan)

Van Lennep-Thijm: "Door velen werd gehoord: veul, speule; zeven klinkt echter schier altijd zeve of zeeiwe. Anderen hoorden zoowel veul als veuil, speule als speile."

Samenspraak: veul, speule.

Verloren Zoon: veul.

Wgm. ǒ

a) in gesloten lettergreep.

Ook het Jordaansch maakt verschil tusschen soherp- en zachtkorte o. Er was echter nauwelijks eenige regelmaat in te ontdekken. De zaak werd ook nog bemoeilijkt doordat de o voor n, t, d en s ook weer eenigszins gepalataliseerd wordt. We kunnen dus ook slechts enkele voorbeelden geven.

§ 26. Palatalisatie, heeft hoofzakelijk plaats voor t.

pot (ags. pott) : polt
schot (ohd. scoz) : skolt
lot (mnd. lot) : lot
spot (os. spot) : spolt

§ 27. Scherpkorte ð hebben b.v.

brðk
dðk
rðk
stðk
mopperen
tòp, kòp
tòbben (vb)
zòlder, bðl
dòchter
gekòcht
offeren
belðfte
stðf
nòg

§ 28. Zachtkorte ó hebben b.v.

bók (mannetje v. geit)
póp
dóf
(je) bóft
bóm
brómnen
dóm
schróbben

Opmerking.

Bij Querido enz. valt omtrent de $\ddot{o}$ niets op te merken.
Van Lennep-Thijm: zie onder § 9. Verder: Onze Volkst. II p. 129 "(De gesloten o) In stof klinkt de o eenigszins open, in dof, kof, koffer, knorde gedempt; in bord weer helder. In het algemeen klinkt de gesloten o vóór r in Amsterdam dikwijls dof, waar andere Nederlanders den helderen klank laten hooren."

§ 29. Wgm. $oi + d$ of t ging over in au (w)

goud (os. gold) : ge^{au}wt
hout (os. holt) : ha^{au}wt
stout (nnd. stolz): sta^{au}wt

Opmerking.

Querido en Smis hebben ou
Van Lennep-Thijm: zie onder § 3.
Samenspraak en Verloren Zoon hebben ou.

§ 30. Voor het overige als in het A.B. (bv. o voor r + δ entaal, n.l.oo, Jord. oo)

b) in open lettergreep.

§ 31. Wgm. $\ddot{o}$ in open lettergreep is Jordaansch: oo^u , tweeklank tusschen de oo en de ou. Meer diphthongisch in de Noord- dan in de Zuid-Jordaan.

bo $\ddot{d}$ em (os. bo $\ddot{d}$ am) : bo^ujem
hopen (ags. hopen): hoo^upe
gebogen (os. gebogan): chebo^uche
olie (lat. oleum) : oo^ulie
oven (ohd. ovan) : oo^ufe
over (os. o $\bar{v}$ ar) : oo^ufer
stoken (nnd. stoken) : stoo^uke

Opmerking.

Querido en Smis: au
Van Lennep-Thijm: "De o zweemt bij de lagere volksklassen naar ou of au."
Samenspraak en Verloren Zoon: oo

§ 32. Voor r: oo (bijna nooit oo^u)

boren (ohd. bor $\bar{o}$ n) : boore
spoor (ohd. sporo) : spoor
smoren (ags. smorian): smooore

Opmerking als bij § 30.

Wgm. $\ddot{u}$.
-----

a) in gesloten lettergreep.

§ 33. Voor Wgm. $\ddot{u}$ in gesloten lettergrepen verschijnt in het Jordaansch dezelfde klank als in het A.B.

schudden (os. skuddian): skudde
gulden (germ. gul $\ddot{u}$ ino): chulde, soms bijna
cheulde

dubbel (lat. duplus) :	dubbel(t)
punt (lat. punctum) :	punt
gezongen (os. gisungan) :	chesonge
ton (ohd. tunna) :	gepalataliseerd: to ¹ n
dorst (ohd. durst) :	dorst

Uitzonderingen:

1. bukken (* bukjan) :	soms: bokke
2. gestorven (got. gastaur) :	" chesturreve
bedorven (")	bedurreve
gezworven (")	cheswurreve
georven	cheturreve

Opmerking.

Querido: bedurrefe

Smis heeft: geulde voor gulden

Van Lennep-Thijm: gesturreve; geturreve

Samenspraak (Kattenb.) bedurve.

b) in open of oorspronkelijk open lettergreep.

§ 34. Waar het A.B. oo heeft, verschijnt Jordaansch oouⁿ (zie §§ 31, 32)

zoon (os. sunu) :	soo ⁿ
zomer (os. sumar) :	soo ^u mer
koning (os. cuning) :	koo ⁿ ning

Uitzondering

goot (ohd. guz) :	geut
-------------------	------

§ 35. Waar het A.B. eu heeft, heeft ook het Jordaansch eu.

beugel (germ. *buzila) :	beuchel
deur (ohd. turē) :	deur

Opmerking (bij §§ 34 en 35)

Querido: saun (zoon); deur (door, os. thuru(h))

Smis: saun

Van Lennep-Thijm: "De eu heeft voor de r dikwijls een klank, die tusschen eu (in het Fransche bleu) en ui ligt. Op het eind der woorden komt de i-klank er nog bij: kneui, reui, bleui." "keuw's, deuw'r komen veelvuldig voor."

Die i-klank na de eu hoorden wij nog wel een enkele keer, maar heel onduidelijk.

Samenspraak: geut (Haarlemmerd.); conterleur, deur (=door) (Kattenb.)

Verloren Zoon: 1) zoon; 2) zoen (noot: " 't is niet zoëns, niet zeuns; 't is iets tusschenbeide. "); deur; 3) zoon; deur.

§ 36. Voor het overige verschijnt de wgm. ũ als in het A.B.

II LANGE VOCALEN.

Wgm. ā

§ 37. Wgm. ā is in het Jordaansch in het algemeen ao (zie § 2)

gaan	(ohd. gān)	: chaon
haar	(subst.; ohd. hār)	: haor
jaar	(ohd. os. jār)	: jaor
laten	(os. lātan)	: laote
straat	(os. strāta)	: straot
waar	(adj.; ohd. wār)	: waor
zwaar	(os. swār)	: swaor
klaar	(mnd. klār)	: klaor

Opmerking.

Querido: oa, b.v. loat (v. laten), breinoalde (ohd. nādā), goat (hij gaat).

Smis: oa, b.v. oaderloating (ohd. ādara), kwoad (ohd. quāt).

Van Lennep-Thijm: "zeer velen spreken in staal, naam, kaas en kwaad de a gemengd uit, dus als ao, of als twee deelen a verbonden met één deel o, vooral in het oostelijk deel der stad, Kattenburg enz."

"Kaas klinkt echter bij sommigen kaes; de a in kwaje jongen wordt zuiver uitgesproken ...."

Samenspraak: (Haarlemmerd.) a-a, b.v. da-ar, stra-at (Kattenb.) aa, jaar, daartoe. (noot: "Er is in den Haarlemmerdijschen tongval een geheel eigenaardige toon, op welken alle woorden uitgebracht worden, en die ontstaat uit de eigenschap om ^{diep} uit den lossen en wijdgeopenden gorgel te spreken."

"Dit voortstooten uit den bodem des slappen strots duldt geene teedere vocalen, die alle breedgopen, en alleen in staat zijn aan de tegenwoordige spelling met twee a, o of e's, die een aanhouden op denzelfden klank en toon onderstellen, te regtvaardigen. In alle woorden dus, waar de tegenwoordige spelling eene enkele vokaal wil, heeft de Heer van Lennep zeer juist twee geplaatst, zoals naa, raaden, slaape, vaare, waare; weeze, keerel, boove, oopen, voor: na, vader, slapen, varen, waren; wezen, kerel, boven, open. Het ligt in de natuur der a, die een zuivere keelvokaal is, evenals de g, dat zij boven alle andere door den gapenden uithaal moest gekenmerkt worden, zoodanig, dat de Heer van Lennep het noodzakelijk heeft geacht om de a in het Haarlemmerdijsch niet alleen te verdubbelen, maar het tweetal door een streepje van elkander te scheiden, even of het begin en het einde der vokaal door eene golving der stem gesplitst worden. Zoo ziet men dan geschreven, b.v. ma-ar, la-at, ha-ast, pra-ate, stra-at, ja-a, na-a. Deze neiging om diep uit den lossen gorgel te spreken vereischt eene inspanning der benedenkeel, die de bovenste spraakorganen in den mond niet toelaat om in het eigenste oogenblik met dezelfde inspanning werkzaam te zijn, en niet alleen eene buikspreekachtige heerschheid in den toon, maar tevens een zekere onbestemdheid in de uitspraak der consonanten te weeg brengt. Bij de Kattenburgers is de toon scherper, hooger, krijtender, om mij zoo eens uit te drukken, en zij bijten U de consonanten als het ware toe." (Halbertsma).

Verloren Zoon: 1) aa, 2) ao (daor). 3) ae (waeraechtich).

§ 38. Verkorting tot ä vindt plaats in het praet. plur. van de sterke werkwoorden der 4° en 5° klasse. Opmerking verdient hierbij, dat het ons zeer veel moeite kostte om die vormen gezegd te krijgen. Waar dat maar even mogelijk was, werd de omschreven vorm met hebben of zijn gebruikt.

kwamen	(os. quāmun)	:	kwamme
braken	(os. brākun)	:	brakke
gaven	(os. gābun)	:	gavve
zaten	(os. sātun)	:	satte
aten	(os. ātun)	:	atte

Opmerking.

Smis: ä, b.v. sagge (zagen, got sāhum), satte

Van Lennen-Thijm: ä, kwamme, zagge, sprakke, lazze, gavve.

Samenspraak: (Haarlemmerd.:) namme en namen, gawen (Kattenb.:) kwame.

§39. Wgm. ā gevolgd door w vormt daarmee den klank a^{auw} (soms bijna een triphthong.) Het a-element is nog sterker dan in stout enz.

blauw	(ohd. blāo)	:	bla ^{auw}
lauw	(ohd. lāo)	:	la ^{auw}
rauw	(ags. hrāew)	:	ra ^{auw}
klauw	(onđ. clāwa)	:	kla ^{auw}

Wgm. ē

§40. Waar A.B. ie verschijnt heeft ook het Jordaansch ie. Overlange ie heeft:

riem (lat. remus) : riēm (zie § 57)

§41. Waar het A.B. een ij heeft, verschijnt Jordaansch ēe (Monophthong, tusschen aa en e, maar het meest naar den kant van de aa.

pijn (ohd. pīna, mlat. pēna) : piēn.

Door overgang van de intervocalische ä tot j heeft zijde den tweeklank:

zijde (ohd. sīda, mlat. sēta) : siēi

Opmerking.

Querido: heeft aā voor ij b.v. Thaās (eigenaam Thijs).

Smis: heeft aa.

Van Lennen-Thijm: " (ij en ei). Allen zijn het hierin eens, dat de Amsterdammers deze klanken niet onderscheiden, maar dat men voor beide verschillende, wel vierderlei klanken hoort. Vooral in de laagste standen worden ij en ei als een wanklank uitgesproken: voor wijs b.v. iets als wēes, voor meid: mēet, kijken: kēeke, reiken: rēeke; dus de klank waarmee ei begint lang aangehouden."

Samenspraak: als in het A.B.

Verloren zoon: als in het A.B.

Wgm. i

§42. Wgm. i is Jordaansch ēe, waar het A.B. ij heeft.

dijk (agd. āio) : diēk
gelijk (got. galeiks) : geliēk

grijpen (ags. gripan) :	ohrepe
kwijt (mnd. quīt) :	kwet
schijten (ags. scītan) :	skāete
tijd (ags. tīd) :	tāet
kijken (m eng. kīken) :	kāeke

Soms hoort men bijna of heelemaal aa, b.v. in:

mijn (poss., onfr. mīn) :	maan
wijf (ags., os. wif) :	waaf
vijf (ags. fif) :	faaf

Opmerking.

Querido heeft overal aa

Smis: aa, kwaan (kwijt)

Van Lennep-Thijm. Zie onder § 41.

Samenspraak en Verloren Zoon als in A.B.

§ 43. Voor oorspronkelijk uit d ontstaande j en in auslaut verschijnt de tweeklank aei.

blijde (ohd. blīdi) :	blāei
glijden (os., ags. glīdan) :	chlāeije
lijden (ohd. līdan) :	lāeije
rijden (ags. rīdan) :	rāeije
snijden (ohd. snīdan) :	snāeije
zijde (stof, os. sīda) :	sāei
vijand (os. fīond) :	fāei jant
vrij (ohd. frī) :	frāei
jij (os. gī) :	jāei
wij (ofr. wī) :	wāei

Opmerking.

Querido: ei of ij, b.v. jei (jij)

Smis: aai, b.v. gasfraaihaad, jaai (jij)

Van Lennep-Thijm geen gegevens.

Samenspraak en Verloren Zoon als in het A.B.

Wgm. o

§ 44. Wgm. o verschijnt in het Jordaansch over het algemeen als in het A.B.

Uitzonderingen:

1. Verlenging tot $\bar{o}e^v$ in:

doen (ags. dōn) :	dōe ^v n
schoen (os. skōh) :	skōe ^v n
bedoelen (doel, nhd. dōle) :	bedōe ^v le

2. Verkorting tot o in:

bloem (ohd. bluoma, os. blōmo) :	blom
moeten (got. gamotan, os. mōtan) :	motte

*oudw
conchaal*

Opmerkingen.

Van Lennep-Thijm: "... cetroen (met gerekte ee-klank) voor citroen." "Men gebruikt bloeme en blomne; doch altoos blommetje, blompot, blommart (bloemmarkt), blomkool.

Wgm. u
-----

§45. Waar het A.B. ui heeft verschijnt in het Jordaansch 88 (t de klank van het Fransche fleur, maar iets meer gerekt en iets meer open).

- buik (ohd. bŭh) : b88k
- duiken(ohd. tŭnhan): d88ke
- huis (ohd. os. hŭs): h88s
- luis (ags. lŭs) : l88s
- muis (ohd. ags. mŭs): m88s
- ruit (mnd. rŭte) : r88t
- snuit (mnd. snŭte) : sn88t
- schuit(m. eng. schŭte): sk88t
- tuin (ags. tŭn) : t88n
- uit (os. ŭt) : 88t
- zuipen(ags. sŭpan) : s88pe
- zuigen(ohd. sŭgan) : s88che

§46. Diphthong 88i hebben de woorden waar de ui in het A.B. in auslout staat.

- lui (uit *lu-ja) : l88i (zgn. ui², Schonf. p. 87.)
- 't Spui(uit *spŭjo(n)) : sp88i
- bui (uit germ. *bŭjō) : b88i (ui²)

Opmerking. (bij §§45 en 46.

Querido schrijft uy (zie inleiding), b.v. uyt, snuyfe, krŭys, fuyt. Spis: ui.

Van Lennep-Thijm "Den klank der ui in het Amsterdamsch noemden sommigen zuiver; velen echter vonden dat deze klank zweemde naar de eu in het Fransch fleur, en dan nog gerekter werd uitgesproken, bijna alsof er stond eui of uiw."

Samenspraak: Haarlemmerdijkers: loizig, poi, hois.
Kattenburgers: jeunist, deuzizend, guiwt,
Verloren Zoon: als in het A.B.

§47. nu (ohd. nŭ) is: naauw
duwen (* dŭen) is: da^{au}we

Opmerking.

Van Lennep-Thijm: douwe, duwe en duve.

§48. Voor het overige als in het A.B.

III T W E E K L A N K E N.

Wgm. ai
-----

§49. Maar in het A.B. voor wgm. ai ee verschijnt, heeft het Jordaansch eei (zie §13).

- been (germ. * baina, ags. bān): beeiⁿ
- deel (got. dails) : deei^l
- heel (got. hails) : heei^l
- steen(got. stains) : steeiⁿ
- week (adj. ohd. weich) : weei^k
- zweet(ohd. sweiz) : sweei^t

Uitzondering:

Hoe heet hij? is steeds: hoe hiet-ie? (got. haitan)

Opmerking: Verloren Zoon: 1) gehieten(= bevolen) 2) hiete.

§ 50. Voor r blijft meestal ee

leer (ags. lār) : leer
meer (got. mais) : meer
zeer (pijn; ags. sār) : soer

Opmerking (bij §§ 49 en 50)

Querido en Smis hebben steeds ei.

Van Lennep-Thijm. Zie §§ 14 en 20.

Samenspraak en Verloren Zoon: als in het A.B.

Verloren Zoon 2) heeft: eins voor eens.

§ 51. Waar in het A.B. een ei staat, heeft het Jordaansch æe.

eigen (got. aigin) : æeche
geit (got. gaita) : chæet
reis (ags. ræes) : ræes
scheiden (vgl. got. gaskaldæi) : skæede

§ 52. Diphthong hebben:

klei (ags. clæg) : klæci
ei (os. ei, ags. æeg) : dæi

Opmerking Zie § § 41, 42 en 43.

§ 53. Voor het overige als in het A.B.

Wgm. au
-----

§ 54. Wgm. au werd Jordaansch oo^u, waar het A.B. oo heeft (Zie § 31)
Minder gediphthongeed voor r

brood (ohd. brōt, on. brauþ) : broo^{ut}
dood (got. dauþus) : doo^{ut}
hoop (ags. heap) : hoo^{up}
kool (lat. caulis) : koo^{ul}
loopen (got. hlaupan) : loo^{upe}
oog (got. augō) : oo^{uh}
rood (got. rauþs) : roo^{ut}
oor (ags. eare) : oor of oo^{ur}

§ 55. au voor w werd Jordaansch auw.

douw (ags. dēaw) : da^{auw}
touw (ohd. zouwen) : ta^{auw}
vrouw (ohd. frouwa, got. frauja) : fra^{auw}

§ 56. Voor het overige als in het A.B.

Opmerking (bij §§ 54, 55, 56)

Querido en Smis hebben au.

Van Lennep-Thijm: "De o zweemt bij de lagere volksklassen naar ou, of au...." "Mooi wordt dientengevolge ook dikwijls moowj, vooral wanneer de hartstochten opgewekt zijn: je bent men- en moowje! Ook in roowje of rouwje hoort men dien wanklank." Samenspraak en Verloren Zoon: oo

Wgm. eo
-----

§ 57. Het Jordaansch heeft ie, waar het A.B. ie heeft.

N.B. 1. Overlange ie hebben:

riem (ohd. riomo) : riēm
(be)dienen (os. ðionōn) : (be) diene

2. Nieuw (got. niujās) is: nieuw, opnieuw=overnuuwt.

Opmerking.

Querido: nufe (nieuwe)

Van Lennep-Thijm "In het woord niet, vragenderwijs uitgesproken, klinkt de ie wel gerakt. Overigens hoort men den tweeklank het meest bij bewoners van de "Jordaan", in de woorden op l en n: ziël, misschien, verdienen."

Verloren Zoon l) nuwe.

§ 58. Waar het A.B. ui heeft, verschijnt Jordaansch öö

druipen (onfr. driepen, os. driopan): drööpe
kruipen (onfr. kriepan, ags. crêopan): krööpe
stuiven (ohd. stioban) : stööfe

Wgm. iu
-----

§ 59. Waar het A.B. ui heeft, verschijnt Jordaansch öö

duivel (os. diuβul): dööfel
Duitsch (os. thitdisc): döös (voor het wegvallen der
t, zie § 63, 4)

Tweeklank ööi in: lui, lieden (ohd. liuti): lööi

Opmerking. zie onder § 45 en 46.

§ 60. Voor het overige als in het A.B.

IV CONSONANTEN.

Opmerking. Over het algemeen komt het consonantisme van het Jordaansch overeen met dat van het A.B. Slechts de afwijkingen van het A.B. worden hier behandeld.

§ 61. 1. De halfvocaal w wordt tot m in het onbeklemd pronomen personale van den 1: persoon, meervoud. B.v. we zullen: me selle

2. W. in anlaut gevolgd door r wordt tot f.

b.v. wrat: fra¹t

Maar een der proefpersonen sprak heel duidelijk een w in:
wringen.

Opmerking.

Querido: wèt selle-we-nou; nufe(= nueve, nieuwe); hufelik (huwelijk).

Smis: we;

Van Lennep-Thijm: nou motte me, doch ook de w klinkt wel als v=f, in het bijzonder in de woorden: vreed voor "wreed", vringe voor "wringen", veil of feil voor "dweil", fraak voor "wraak" en and."

Samenspraak: we

Verloren Zoon: Geen gegevens.

§62. De labiodentale v wordt in anlaut tot f

b.v. voor: foo^ur

Opmerking.

Querido en Smis: f

Van Lennep-Thijm: "De v wordt volgens sommigen zacht, volgens de meesten echter als f uitgesproken."

Samenspraak: v

Verloren Zoon: v.

§63. De dentalen d en t.

1. In anlaut ging de enkele d over in j:

bodem: boo^ujem

2. Na ou (wgm. al of ol) viel d intervocalisch weg

houden: ha^{ou}we

3. Paragoge van t in: enkelt, dubbelt, overnuuwt

4. Assimilatie van t en d aan volgende s, b.v. in:

- plaats: plaoes
- godsdienst: goddieⁿst
- boodschap: boeskap
- poetspomme: poespomme
- Duitschland: du^{ts}slant
- klutsch : klesse
- trotsch : tros
- muts : mus

Opmerking.

Querido: welgemust, slaapmus

Smis: bauskappe, Duisland, klus (=kluts), plaoes

Van Lennep-Thijm: "Men hoort zoowel hoede(n) en blade(n) of blare(n), als hoeje en blaje, ook bade(n) en baje, gebaad en gebaaid. Boje is vrij algemeen, zelfs in het enkelvoud: ze leefde met één boei, doch daarentegen de boden van 't fonds, of van de "bos" (begravenisbus). Goeie dage, gauwe ringe, klesse (in de betekenis van leuteren), binneplaoes en tros (voor trotsch)."
"De weglating van de t vóór s komt veelvuldig voor: Van ons of van aus, eertijs, dooshoof, Moedergosbeelt, mus (muts), praas, koesse, plaoessing, godsdienst, boeschap, possegel, nies (niets), lanswerf, hanschoen, messelen, messelaar.

Samenspraak: gehoue, ouwer gewoonte; beie handen; (Kattenb.)

Slaapmussie.

Verloren Zoon: 1) wittebrooskeentje; ouste; doosnoot; houwe, 2) ouste; houen, 3) outste en ouste; ouwen; neejlijje.

22
§ 64. De nasaal n voor s of dentaal +s: de punt van de tong wordt niet tegen de tanden gebracht, maar tegen het verhemelte; de n verdwijnt dus half, terwijl de voorafgaande klinker genasaleerd wordt.

mens : me^{ns}
kunst : ku^{ns}
kans : ka^{ns}
frans : fra^{ns}
ons : on^s
brons : bron^s
kindsch: kin^s
prins : prin^s
dienst : die^{ns}

Opmerking

Smis heeft: keunsie (kunstje) en zal daarmee wel de nasaleering hebben willen aangeven

§ 65. De zachte spirans g wordt in anlaut verscherpt tot ch.

b.v. geven: cheeⁱfe

Opmerking.

Querido en Smis: g

Van Lennen-Thijm: "Vrij algemeen wordt de g als ch uitgesproken, doch niet in verkleiningswoorden, b.v. ploegje, haagje, (die niet klinken als "ploechje", haachje)"

Samenspraak: g.

Verloren Zoon: g en ch.: chezondigt, cheluk, chenige=hetgeen.

§ 66. 1. De zachte spirans z wordt in anlaut verscherpt tot s

b.v. zus: sus

2. De scherpe spirans s is steeds eenigszins gemouilleerd; zou eigenlijk moeten geschreven worden als sj, b.v. zes:sjesj

Opmerking

Querido en Smis: s voor z.

Van Lennen-Thijm: "Algemeen heeft er verwarring plaats in de uitspraak der s-klanken: zuiker, suiker; zent, cent; sand,

zand; so, zoc; swaan, zwaan; suidersee, zuiderzee.

Samenspraak en Verloren Zoon: z als in het A.B.

§ 67. De anlautende l werd door de meeste proefpersonen "dik" uitgesproken, m.a.w. palataal, b.v. in: lief, lied, liegen, leven, lezen, leugen, bleek, bloeien, kleed.

§ 68. De consonantverbinding sch verschijnt nog bijna steeds als sk.

schip - skip
schik - skik
school - skooul
schoon - skoo^{un}
schelâen- skelde
scherp - skerrep
schudden- skudde
schat - ska^t
schommel- skommel
schaar - skaar
schijthuis- skâethoos
schrijven - skrâef

Opmerking.

Querido: sch.

Smis: sk b.v. misskien, skip

Van Lennep-Thijm: geen gegevens.

Samenspraak: Kattenb. sk. Haarlemmerd. sch.

Verloren Zoon: sch.

§ 69. De consonantverbinding sp werd ps in

wesp - waps
gesp - geps

Terminologie van Amsterdamsche
Staatmuzikanten.

Pieren is muziek maken.

Op lef pieren, muziek maken zonder verunning.

Plat zingen, zingen zonder instrument.

Mansen, geld ophalen, mansmaker is geldophaler.

Mans, geld, preuelement maken is geld uit de zak praten.

Polderplat, buurt waarin gespeeld wordt.

Jatmaus, 't eerste geld wat men ontvangt.

Piersleurder, straatmuzikant.

Pierement, draaiorgel.

Een stand maken, een tijd blijven spelen op een plaats.

Poppetjes, het luisterend publiek.

× Smeris, krauter, bout, politieagent. *(ook kargoen)*

een smeris plat, een agent die geen bekeuring geeft.

Plat maken, ^{praten} een agent vriendelijk stemmen.

Bouten kit, een politiebureau, loop (rij)dieren, lopende en fietsende agenten.

De kop is eraf, als het allereerste lied gespeeld is.

Kering hebben, de onkosten eruit hebben.

Kanters, liedjes die bij het zingen verkocht worden.

× Rewogum (of remogum) de verdienste na onkosten. *(ook kargoen)*

Jodenfooi, 2½ cebt krijgen.

Oostenrijker, een gul persoon (een milde gever).

Stendolen, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ van cafe tot cafe gam om muziek te maken.

Medegedeeld door L. W. Visser
Voolkesstraat 241 II
Amsterdam 6